
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

1. – 4. ročník osmiletého gymnázia

I. Charakteristika a cíle předmětu

Kvalita jazykového vzdělání patří k určujícím znakům všeobecné kulturnosti a vyspělosti člověka. Osvojení a užívání mateřského jazyka v mluvené i písemné podobě otevírá cestu k poznání a pochopení přírodní a společenské skutečnosti, duchovního bohatství, je podmínkou úrovně dorozumívání s lidmi a komunikace v různých sférách života. Schopnost vyjadřování je těsně spjata s celkovým intelektovým rozvojem žáků.

Jádrem jazykového vyučování je cílevědomé pěstování jazykových a stylizačních dovedností a návyků; jeho smyslem je zdokonalit ústní i písemné vyjadřování žáků natolik, aby byli schopni samostatně řešit složitější jazykové a stylistické úkoly, pohotově, jasně, jazykově i věcně správně se vyjadřovat a smysluplně komunikovat. V průběhu vzdělávání se žáci učí postupně pracovat s náročnějšími odbornými i uměleckými texty, aby poznávali bohatství a krásu jazyka a jeho schopnost popsat a vyjádřit i složité jevy a skutečnosti. Průběžně se žáci seznamují i s různými jazykovými pomůckami, učí se s nimi pracovat a využívat jich. Při vyučování literatury si žáci osvojují širší základy literární kultury, které jsou předpokladem jejich celoživotního čtenářství i dalšího vzdělávání. Výuka literatury prohlubuje, upevňuje a rozvíjí dovednosti a schopnosti žáků (percepční, čtenářské, intelektuální, vyjadřovací, tvořivé schopnosti a empatie) a vede je k objektivnímu hodnocení literárních děl a k pochopení významu literatury a umění pro život člověka.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

A. Komunikační výchova

1. Výcvik v mluvených a psaných projevech (průběžně)
2. Postoj mluvčího ke sdělovanému obsahu a způsoby jeho vyjadřování
3. Manipulativní komunikace
4. Práce s odborným textem
5. Slohotvorní činitelé
6. Slohové postupy a útvary
7. Neverbální komunikace

B. Jazyková výchova

1. Obecné poučení o jazyce
2. Zvuková stránka jazyka
3. Nauka o slovní zásobě; významové souvislosti slov
4. Nauka o tvoření slov
5. Tvarosloví

6. Skladba
7. Pravopis fonologický, morfologický
8. Pravopis syntaktický, interpunkce

C. Literatura

1. Literatura, literární druhy a žánry
2. Epika
3. Lyricko-epické žánry
4. Lyrika
5. Drama
6. Informatika
7. Práce s textem

Obsah tematických celků

A. Komunikační výchova

1. Výcvik v mluvených a psaných projevech

Mluvní cvičení – samostatná vystoupení (s možným využitím prvků dramatizace).

Zásady spisovné výslovnosti. Zvuková podoba věty (melodie, pauza, větný přízvuk, zabarvení hlasu, tempo řeči, rytmus).

2. Postoj mluvčího ke sdělovanému obsahu a způsoby jeho vyjadřování

Vytváření textu s tímž obsahem, ale s různými postoji (nezaujatým, pozitivním, negativně laděným). Vyhledávání přiměřených jazykových prostředků.

3. Manipulativní komunikace

Asertivní komunikace. Vyhledávání argumentů a jejich vyvracení. Tolerance k odlišným názorům. Kultivované vyjadřování vlastních prožitků.

4. Práce s odborným textem

Poznámky a výpisky. Typy rejstříků.

Zápis z jednání. Postup činnosti.

5. Slohotvorní činitelé

Funkční styly – hovorový, odborný, administrativní, publicistický, umělecký.

6. Slohové postupy a útvary

a) Vytváření ústní i písemné (hry, filmy, zážitky aj.).

Osnova, kompozice. Jazykové prostředky.

b) Útvary oznamovací – jejich specifika.

Telefonický rozhovor, vzkaz na záznamník.

Stížnost. Žádost. Omluvenka. Objednávka. Inzerát. Pozvánka.

Dopis, pohlednice, adresa.

c) Tiskopisy – složenko, průvodka, telegram – jejich správné vyplňování.

d) Popis a jeho různé druhy.

Charakteristika osoby, literární postavy.

e) Vyprávění s popisem.

f) Referát. Úvaha. Jednoduchý výklad.

g) Životopis.

h) Reportáž.

7. Neverbální komunikace

Různé druhy neverbální komunikace – grafické prostředky, prostředky pohybové (kinetické) – v běžném společenském styku; jejich uplatnění při společenských hrách.

B. Jazyková výchova

1. Obecné poučení o řeči a jazyce

Rozvrstvení národního jazyka, nářečí, obecná čeština, spisovná čeština. Slovanské jazyky. Vývoj jazyka. Jazykověda. Jazyková kultura.

Práce s jazykovými příručkami: Stručná mluvnice česká (srovnávací mluvnice, historická mluvnice).

Doporučené rozšiřující učivo

Funkce řeči. Ortoepie. Ortografie. Slang, argot. Ukázky nářečí v literatuře. Hrátky s češtinou. Stylistika kolem nás. Jazyková výchova v praxi.

2. Zvuková stránka jazyka

Hlásky, spodoba znělosti, slova neslabičná, přízvuk, větná melodie.

Doporučené rozšiřující učivo

Hlasová hygiena. Kultivovaný přednes. Recitace. Kultivovaná mluva v projevu. Spojování slov ve větě.

3. Nauka o slovní zásobě; významové souvislosti slov

Slovo a sousloví, rozvoj slovní zásoby; jádro slovní zásoby, odborné názvy, význam slov, synonyma a homonyma, antonyma, slova citově zabarvená, význam slovního základu, přechylování, slova domácí, slova mezinárodní, přirovnání, rčení. Archaismy a neologismy. Práce se slovníky (věcným, etymologickým, frazeologickým, idiomatickým, cizích slov).

Doporučené rozšiřující učivo

Strídání hlásek při tvoření slov. Zpodstatnělá přídavná jména. Obrazné pojmenování. Slova argotická; slang; nářečí. Frekvenční slovník. Cizí vlastní jména. Cizojazyčné citáty. Přejímání cizích slov a jejich problematika. Slova „tabuová“.

4. Nauka o tvoření slov

Kořen slova, předpona, přípona, koncovka, slovní čeleď.

Tvoření slov – odvozováním, skládáním, zkracováním; sousloví.

Jména přechýlená.

Nejčastější předpony v českém jazyce. Nejčastější přípony v českém jazyce.

Tvoření slovních čeledí.

Terminologie různých oborů.

Slovotvorný rozbor.

Pravidla českého pravopisu. Stručná mluvnice česká. Etymologický slovník.

Doporučené rozšiřující učivo

Odvozování smíšené. Složeniny vlastní. Významové skupiny sloves z podstatných jmen, přídavných jmen, sloves a citoslovců.

Slova prvotní. Jména činitelská. Jména zveličelá. Původ příjmení.

Jednoslovná pojmenování.

5. Tvarosloví

Slovní druhy; podstatná jména konkrétní, abstraktní, pomnožná, hromadná, látková, obecná, vlastní, jména osobní a místní, jejich skloňování; jmenné tvary přídavných jmen, stupňování přídavných jmen; druhy zájmen a jejich skloňování; druhy číslovek; podmiňovací způsob sloves, vid; slova neohobná, druhy a stupňování příslovců, druhy předložek, používání spojek, druhy spojek; mluvnické významy jmen, sloves; tvary podstatných jmen typu lidé, bratři, rodiče, koně, den; skloňování podstatných jmen ruce, nohy, uši, oči, kolena, ramena, prsa; krácení kmenové samohlásky při skloňování podstatných jmen; skloňování českých rodných (křestních) jmen a příjmení; jména místní (Pravidla českého pravopisu).

Doporučené rozšiřující učivo

Místní názvy ulic; jména významných osobností minulosti, současnosti; regionální zvlášť-

nosti; přídavná jména v odborném textu; úskalí pravopisu přídavných jmen přivlastňovacích; číslovka dva, oba; předložky neslabičné, víceslabičné; spojky pravé a nepravé; jazykové rozbory textu z různých zájmových oblastí žáků. Přechodníky.

6. Skladba

Vyjádření podmětu a přísudku různými druhy slov. Věty podle postoje mluvčího. Mluvnický zápor. Věta jednoduchá, souvětí. Skladební dvojice. Shoda, řízenost, přimykání. Věty dvojčlenné, věty jednočlenné, sponová slovesa. Přívlastek těsný a volný, doplněk. Věta hlavní a vedlejší, věta řídicí a závislá. Souvětí souřadné, souvětí podřadné, druhy vedlejších vět. Druhy významového poměru mezi souřadně spojenými větami nebo větnými členy. Složitě souvětí. Řeč přímá a nepřímá. Samostatný větný člen. Pořádek slov. Vyšínutí z větné vazby.

Doporučené rozšiřující učivo

Typy jednočlenných vět. Funkce plnovýznamových sloves. Příklady několikanásobných podmětů ve větě. Použití jednoho slova (nebo spojení) ve funkci různých větných členů. Věta hlavní s více vedlejšími větami. Věta vedlejší v roli věty řídicí.

Souvětí s několika vedlejšími větami. Složitá souvětí v literatuře, v denním tisku. Řeč přímá v krásné literatuře. Samostatný větný člen v mluveném projevu. Pořádek slov v českém jazyce ve srovnání s jazykem německým a anglickým.

7. Pravopis fonologický, morfologický

i – y po obojetných souhláskách; předpony z – , s – , vz– ; předložky z, s; u, ú, ů v českých a přejatých slovech; pravopis hláskových skupin v přídavných jménech; zdvojené souhlásky; -i , – y v 1. , 4., 7. pádě mn. č. podstatných jmen rodu mužského, středního; – ovi, – ovy u přídavných jmen přivlastňovacích; životné koncovky neživotných podstatných jmen ve vztahu k přídavných jménům (př. papíroví draci); bě/bje, pě, vě/vje, mě/mně v různých slovech.

Velká písmena v názvech ulic, institucí, literárních děl apod. (Pravidla českého pravopisu).

Slova přejatá, psaní hlásek v/w, k/g, j/dž, s/z, q/kv, t/th (Slovník cizích slov).

Délka samohlásek v domácích slovech.

Doporučené rozšiřující učivo

Slova, v nichž se často chybuje. Odlišnost psaní a výslovnosti u-ú-ů.

Velká písmena – procvičování s ohledem na regionální specifiku. Spisovná výslovnost a nářečí.

Projev náboženské úcty v pravopisu (Duch svatý, Svatý otec apod.).

8. Pravopis syntaktický

i – y v přísudku / shoda přísudku s podmětem, i – y v doplňku, i – y v přivlastku.

Interpunkce ve větě jednoduché. Interpunkce v souvětí. Řeč přímá, polopřímá, nepřímá.

Pravopis shody přísudku s podmětem.

Pravidla českého pravopisu. Stručná mluvnice česká.

Doporučené rozšiřující učivo

Množné číslo podmiňovacího způsobu přítomného a minulého. Příklady na shodu přísudku s podstatnými jmény s životnou koncovkou (uzenáci, beránci, panáci).

Tvary oči, uši, dětí a shoda přísudku s podmětem. Přednost rodů a pravopis přísudku.

Složitě souvětí a interpunkce.

C. Literatura

1. Literatura, literární druhy a žánry

Literatura a skutečnost (fikce a realita).

Literatura krásná a věcná.

Smysl poznávání literárního díla (analýza, výklad, interpretace).

Tematická a žánrová pestrost literatury.

Základní literární druhy a žánry: lyrika, epika, drama (poezie, próza, drama), jejich charakteristické znaky.

2. Epika

Děj, motivy, prostředí děje, vypravování v 3. a 1. osobě, postavy – řeč postav a autora, charakteristické jazykové, syntaktické a stylistické prostředky. Epika veršovaná a psaná prózou.

Vybrané epické žánry:

pohádka: druhy pohádek, slavní čeští a světoví pohádkáři

bajka: veršovaná a v próze, klasická a moderní

pověst a báje: pověsti a báje regionální, národní, ostatních národů

mýtus a epos: mýty a eposy řecké, římské, významné mýty evropské a mimoevropské; bible (Starý a Nový zákon)

legenda a její hrdinové

povídka, novela, romaneto: různé typy povídek a novel (kupř. dobrodružné, historické, sci-fi a další)

román: různé typy románů (kupř. historický, psychologický, dobrodružný, životopisný aj.)

významná díla a autoři českého a světového románu

věcná literatura: kronika, cestopis, fejeton apod.

drobná epika: anekdota, kreslený seriál

3. Lyricko-epické žánry

balada: epický půdorys balady, lyrické líčení prostředí; středověká balada, balada v době romantismu, moderní sociální balada, novodobé písňové adaptace

romance: pojetí konfliktu, srovnání romance s baladou, specifika české romance

moderní epos: subjektivní a reflexivní prvky, subjekt básníka

poema

4. Lyrika

Druhy lyriky; lyrický subjekt.

Verš, strofa, rým, rytmus, metrum.

Jazyk básně, básnické figury (stylistické, zvukové), charakteristické prvky kompozice.

Staročeská lyrika, lidová tvorba, lyrika moderní a postmoderní.

Lyrické žánry a formy (píseň, song, šanson, epigram, epitaf, elegie, óda, sonet ad.).

5. Drama

Kompozice dramatu, monolog, dialog, dramatické postavy;

vývoj divadla ve světě, v Evropě a u nás (zejména antické drama a divadlo, renesanční drama, drama 19. a 20. století).

Dramatické žánry: tragédie, komedie, činohra, melodram, muzikál; loutková hra a její tradice u nás; pantomima; autorské divadlo; absurdní drama.

Televizní a filmová tvorba: adaptace literárních děl, seriály pro mládež a dospělé, rozdílnost literární a filmové (televizní) poetiky.

Rozhlasová hra; video; zvukové nosiče.

6. Informatika

Vydavatelství knih a časopisů.

Knihovny (katalogy, bibliografie); internetová knihovna.

Literární časopisy, sborníky, encyklopedie.

Literární výstavy, muzea.

7. Práce s textem

Interpretace čítankových ukázek.

Besedy o individuální četbě, inscenacích a představeních.

Dramatizace, literární pásma, audiovizuální pořady.

Knížní ilustrace a její význam.

III. Přístupy k obsahu a organizaci výuky

Základem výuky českého jazyka a literatury zůstává induktivní postup a využívání konkrétních operačních postupů. Výuka se nezaměřuje pouze na racionální poznávání jazyka, na rozvoj komunikačních dovedností, ale též na rozvoj mravních, citových a volních stránek žáků tam, kde to látka českého jazyka a literatury nabízí. Učitel vede žáky k tomu, aby se učili užívat různých vyjadřovacích prostředků, aby uměli zvolit neutrální či vhodné stylově příznakové prostředky, aby dokázali odlišit vhodnost spisovných a nespisovných výrazů nejen v písemném, ale i v ústním projevu. V každé vyučovací hodině učitel dbá na jazykovou kulturu žáků.

Žáci soustavně pracují s dostupnými jazykovými příručkami, především s Pravidly českého pravopisu, Stručnou mluvnici českou, s různými typy slovníků, s encyklopediemi, učebnicemi českého jazyka a čítankami. Učitel využívá nejen různých učebnic a dalších materiálů, ale i publikací věcné a krásné literatury a v neposlední řadě literárních a odborných časopisů. Upozorňuje žáky na rozhlasové a televizní pořady, jejichž nabídky může využít jak v hodinách literatury, tak v hodinách slohu či českého jazyka. Je důležité, aby se vedle výkladu učitele při všech příležitostech uplatňovala aktivita žáků, kterou učitel trvale podporuje.

V průběhu vzdělávání se mají žáci naučit výstižně, jednoznačně, šířeji či stručněji vyjadřovat nejen v komunikaci s učitelem (učiteli), ale zejména sami mezi sebou v běžných životních situacích. Osvojování těchto dovedností by se mělo vždy opírat o pozitivní motivaci. Radost z ústního projevu, ze schopnosti hovořit o různých tématech, na základě využívání vhodných jazykových prostředků, by měla napomáhat tomu, aby projev žáků byl nejen věcně správný, ale i působivý a přesvědčivý. V samostatných kratších vystoupeních, v rétorických cvičeních jsou žáci vedeni k tomu, aby se naučili zaujímat vlastní postoj k věcem, jevům, situacím i problémům apod., uměli jej vyjádřit, ať už se jedná o postoj pozitivní, či negativní.

U slohových prací je důležité, aby se žáci naučili na kratších slohových útvarech sestavit osnovu, aby dovedli členit text do odstavců dle osnovy, aby uměli zvolit konkrétní název jednotlivých slohových útvarů. Zhruba dvakrát ročně by měli žáci na větších písemných celcích prokázat, jak dovedou uplatnit poznatky z hodin slohu a jazykového vyučování, zda umějí odlišit charakteristické znaky pro určitý slohový styl. Popisy je možno opatřit také různými plánky a nákresy, využít prostředků obrazových spolu s verbálními. Kritériem úspěšnosti žáků ve výuce psaných projevů je funkčnost jejich vyjádření, přiměřenost, osobitost, obratnost apod.

Při vyučování literatuře učitel v nejširším slova smyslu přihlíží k výchovné hodnotě ukázek literárních děl, využívá poznatků ze společné i individuální četby žáků a z rozhlasových či televizních pořadů. Literárněvědné poznatky si žáci osvojují různými způsoby, prostřednictvím četby, učitelova výkladu, práce s encyklopediemi, práce se slovníky a při interpretování konkrétních literárních děl. Volba titulů mimočítankové četby by měla respektovat výchovné cíle učitele i zájmy žáků. Učitel podněcuje žáky rovněž k tomu, aby se seznamovali s různými ilustracemi, poznávali na základě vlastní četby různé ilustrátory a různá vydání knih. Učitel i žáci využívají školní žákovskou knihovnu, seznamují se s místní či městskou knihovnou, případně používají internetovou knihovnu (dle možnosti školy, regionu). Videoprogramy rovněž usnadňují učitelům přiblížit žákům určitou literární ukázkou, literární žánr, napomáhají pochopit žákům odlišnosti konkrétního literárního díla a jeho různých adaptací.

Odborný gestor VÚP: Mgr. Jindra Šindlarová

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

1. - 4. ročník čtyřletého gymnázia
5. - 8. ročník osmiletého gymnázia

ČESKÝ JAZYK

I. Charakteristika a cíle předmětu český jazyk

Vyučování českému jazyku na gymnáziu vede žáky k dokonalejšímu ovládnutí spisovného jazyka, k rozvíjení mluveného a psaného vyjadřování, přispívá svým zaměřením i svým obsahem k vytváření citlivého osobního vztahu k jazyku jako důležité složce národní kultury, k poznávání bohatého rozvoje současného jazyka a jeho spojení s dějinami národa, vychovává žáky k vlastenectví, humanitě a demokracii.

Jádrum vyučování českému jazyku je aktivní rozvoj vyjadřování žáků, který je založen na častém stylizačním výcviku projevu, opírá se o nezbytné stylizační poznatky a obecnější poznání systému jazyka.

Cíle vyučovacího předmětu český jazyk a literatura lze dosáhnout při těsném propojení jeho jazykové a literární složky. V cíli jazykového vyučování se zdůrazňuje komunikativní funkce jazyka. Jazykové vyučování plní úlohu integračního činitele všech učebních předmětů gymnázia.

Úkolem jazykového vyučování na gymnáziu je:

- prohloubit v souhrnném přehledu znalosti českého pravopisu se zřetelem k jejich zdokonalení a upevnění;
- vést žáky k hlubšímu pochopení tvaroslovného systému a vývojových tendencí současné české morfologie a tím přispět k rozvoji jejich jazykového povědomí po stránce gramatické a stylové;
- zvyšovat jazykovou kulturu žáků na základě poznání zvukových prostředků a ortoepických norem jazyka, zákonitostí tvoření slov a stylového rozvrstvení slovní zásoby i na základě uvědomělého poznání a praktického užívání funkčních stylů;
- prohloubit poznání české syntaxe uplatněním sémantického a komunikativního zřetele a principu valenční syntaxe při analýze a tvorbě výpovědi a schopnost využívat tohoto poznání ve vlastní jazykové praxi;
- rozvíjet schopnosti žáků pozorovat jevy a výstižně je pojmenovávat, vyjadřovat se o odborné problematice s využitím popisných, výkladových a úvahových postupů;
- rozvíjet schopnost žáků hodnotit text běžně komunikativní, publicistický i umělecký z hlediska jazykové kultury;
- naučit žáky samostatně tvořit souvislé mluvené i písemné projevy prostě sdělovací, prakticky odborné, administrativní, publicistické i řečnické a seznámit je s podstatou vyjadřování uměleckého, umožnit talentům uplatnění individuálních slohových prvků;
- dát žákům praktické základy metody racionálního studia a samostatného sebevzdělávání a vytvořit trvalý návyk používat přitom normativních jazykových příruček i příruček jiných;
- rozvíjet schopnost diskutovat a vést dialog.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

1. Úvod do problematiky českého jazyka a do metod jeho studia
2. Úvod do stylistiky
3. Zvuková a grafická stránka jazyka
4. Běžná jazyková komunikace
5. Tvarosloví
6. Odborný styl I
(Odborný popis, popis pracovního postupu, referát)
7. Popis subjektivně zabarvený
8. Slovní zásoba a tvoření slov
9. Administrativní styl
10. Praktický řečnický výcvik
11. Skladba
12. Úvaha
13. Publicistický styl
(Publicistické žánry a útvary)
14. Odborný styl II
(Výklad, mluvený odborný referát)
15. Umělecký styl
16. Systemizace obecných výkladů o jazyce

Obsah tematických celků

- 1. Úvod do problematiky českého jazyka a do metod jeho studia**
Čeština – národní jazyk Čechů; jazyk spisovný a útvary nespisovné.
Norma a kodifikace.
O vývoji českého jazyka. Jazyky indoevropské. Slovanské jazyky a jejich třídění.
Slovenština a čeština.
Racionální studium textu, jeho technika a metody. Orientace v textu.
Zpracování informací: záznam, osnova, výpisky, výtah (konspekt), teze, anotace, resumé.
Práce se slovníky a encyklopediemi. Seznámení s informačními institucemi.
- 2. Úvod do stylistiky**
Jazyk, řeč, styl, stylistika. Funkční styly a stylové rozvrstvení jazykových prostředků.
Slohové postupy a slohové útvary, jejich vzájemné vztahy. Produkování a přijímání textu.
- 3. Zvuková a grafická stránka jazyka**
Zvuková stránka jazyka: Spisovná výslovnost; výslovnostní styly; hlavní rysy spisovné výslovnosti; nejčastější odchylky od spisovné výslovnosti; pauzy, takt, frázování, melodie a tempo.
Grafická stránka jazyka: Vztah mezi zvukovou a grafickou stránkou jazyka.
Hlavní principy českého pravopisu se zřetelem k zvukové stránce češtiny.
Pravopis lexikální, tvaroslovný, slovtvorný, syntaktický.
Zdokonalení v užívání Pravidel českého pravopisu se zvláštním zřetelem k jejich úvodní části. Pravopisná cvičení.
- 4. Běžná jazyková komunikace**
Obecná informace o úloze jazykové komunikace v životě společnosti. Základní znaky informačních slohových útvarů. Neutrálnost nebo stylová příznakovost jazykových

prostředků. Stylizace krátkých informačních útvarů (např. telegramu, inzerátu, pozvánky, oznámení, zprávy, požádání o informaci, poskytnutí informace a pěstování dalších forem společenského styku).

5. Tvarosloví

Principy třídění slov na slovní druhy.

Mluvnická kategorie jmen a sloves, jejich komunikativní funkce a stylové využití jejich forem.

Tvaroslovný systém češtiny a jeho současné vývojové tendence.

6. Odborný styl I

Stylizace a kompozice odborného projevu.

Popis odborný; popis pracovního postupu; referát.

7. Popis subjektivně zabarvený

8. Slovní zásoba a tvoření slov

Slovní zásoba a její bohatství, druhy pojmenování.

Význam slova a jeho složky.

Změny slovního významu; metafora, metonymie, úženi, rozšiřování.

Slova mnohoznačná; homonyma; synonyma.

Systém a rozvrstvení slovní zásoby. Prostředky spisovné a nespisovné.

Obohacování slovní zásoby. Spojování slov v sousloví, multiverbizace, univerbizace.

Tvoření slov (odvozování, skládání, zkracování).

Přejímání slov. Slova přejatá, jejich výslovnost, pravopis, skloňování, užívání.

Tendence v současné slovní zásobě. Neologizace slovní zásoby.

9. Administrativní styl

Žádost, životopis, úřední korespondence, drobné administrativní útvary (ustálenost jejich formy, jejich přehlednost a úhlednost), záznam z jednání.

10. Praktický řečnický výcvik

Základní druhy řečnických útvarů.

Předpoklady a požadavky úspěšného řečnického projevu; kompozice; jazyk řečnického projevu; kvalita přednesu. Praktická rétorika se zaměřením na krátké úvahové formy.

Rozvíjení vypravěčského umění.

Řečnická cvičení, písemná příprava projevu ve formě podrobné osnovy a výpisků, přednes připravených i nepřipravených projevů různého druhu, jejich hodnocení.

11. Skladba

Výpověď a její formy.

Funkce, obsah, zvuková a grafická stránka výpovědi a věty.

Aktuální členění výpovědi.

Věta, její struktura, větné vztahy, vyjádření těchto vztahů; větné členy, rozdíl mezi větným členem a slovním druhem.

Tvoření věty (slovesný predikát a jeho valence).

Větné schéma a jeho obměny.

Souvětí.

Výstavba textu a jeho členění.

Nejčastější stylové nedostatky.

12. Úvaha a úvahový postup

Úvaha – jazyk a kompozice. Druhy úvah: odborná, publicistická, umělecká, prostá.

Řečnická otázka.

13. Publicistický styl

Publicistické žánry a útvary.

Podstata publicistiky.

Základní slohové kompoziční a stylizační prostředky publicistického stylu.
Publicistické slohové útvary: kritika, reportáž, interview, fejeton, esej, referáty, recenze.
Slovní hříčky.

14. Odborný styl II

Charakteristické rysy odborného stylu.

Slohové útvary a postupy užívané v odborném stylu.

Výklad a výkladový postup.

Podstata výkladového slohového postupu po stránce věcné.

Kompozice výkladu, stylizace výkladového postupu ve srovnání s popisným.

Mluvený odborný referát. Jeho základní rysy (jazyk a kompozice, navazování kontaktu s posluchači).

15. Pěstování prvků individuálního stylu na základě využití znalostí rysů stylu uměleckého

Shrnutí a aplikace poznatků a dosud získaných zkušeností z jazykové a literární složky předmětu ve vlastní slohové tvorbě.

Jazyk a kompozice beletristického vypravování.

Řečnické útvary - zvukové prostředky, mimika, gesta. Proslov, přednáška.

Výstavba řečnického projevu (oslovení, vyvracení nesprávných názorů). Historie řečnictví.

Kombinace vyprávěcích, popisných a úvahových prvků v jazykovém projevu uměleckém a v jazykovém projevu žákovském.

16. Obecné výklady o jazyce

Jazyk a jazyková komunikace. Myšlení a jazyk.

Vývojové tendence v současné češtině.

Porovnání základních jevů češtiny a cizích jazyků, které žáci studují.

Jazyková kultura. Internacionalizace jazyka.

Přehled vývoje naší jazykovědy.

LITERATURA

I. Charakteristika a cíle vyučování literatuře

Literatura svým zaměřením a svým obsahem je předmětem všeobecně vzdělávacím s výraznou funkcí estetickovýchovnou.

Cílem vyučování literatuře je, aby si žáci gymnázia osvojili takové základy literární kultury, které by se staly východiskem jak pro jejich další vzdělávání a sebevzdělávání, tak pro jejich aktivní celoživotní čtenářství. Základním prostředkem realizace tohoto cíle je literární dílo a jeho interpretace.

II. Obsah učiva

Obsah literatury tvoří:

- Soubor vybraných děl a ukázek z české a světové literatury, jež žáci poznávají zejména četbou či poslechem a jež si převážně osvojují jejich interpretací.
- Systém literárněvědných, tj. literárněteoretických, historických a kritických poznatků potřebných
  - a) k poznávání a pochopení struktury, významů a funkcí literárního díla, jeho geneze a recepcce;

- b) k poznávání a pochopení podstaty a funkcí literatury, zákonitostí jejího vývoje a principů literárně estetické komunikace.
- Systém činností (percepčních, čtenářských, intelektuálních, tvořivých a dalších) potřebných k osvojování literárních uměleckých děl a literárněvědných poznatků.

Přehled tematických celků

1. Slovesné umění a jiné druhy umění
2. Neevropské (orientální) literatury
3. Antická literatura
4. Středověká literatura
5. Husitská literatura
6. Renesanční literatura evropská
7. Renesanční humanismus a baroko v české literatuře
8. Klasicismus a osvícenství
9. Preromantismus
10. Obrozenecká literatura
11. Z literatury 19. a počátku 20. století
12. Z literatury mezi dvěma světovými válkami a z doby okupace
13. Z literatury po roce 1945
14. Ze současné literatury
15. Ze současného divadla
16. Informatická výchova

Obsah tematických celků

1. Slovesné umění a jiné druhy umění

Literatura krásná a věcná. Funkce literatury. Složky literární struktury. Literární žánry. Próza a poezie.

2. Neevropské (orientální) literatury (čínské, indické, perské)

Literatury Předního východu. Bible. Starý zákon. Nový zákon.

3. Antická literatura

Homérické eposy. Lyrika. Řecká tragédie a komedie. Orientačně - dějepisectví a řečnictví starého Řecka, řecká filozofie. Satira. Římská literatura doby klasické i císařské. Římské divadlo. Satirická próza.

4. Středověká literatura

Středověké pohledy na svět a středověká kultura. Náboženské hry.

Literatura v církevním prostředí. Evropská hrdinská a rytířská epika. Dvorská lyrika.

Staroslověnské písemnictví, latinské písemnictví. Počátky literatury v českých zemích. Počátky česky psané literatury.

Literatura městského typu v Evropě a v českých zemích. Komedie a frašky.

Mayská literatura po španělské conquistě; lidové báje. Africká černošská literatura pouze orientačně.

5. Husitská literatura

Funkce a formy husitské literatury. Husovo dílo. Literatura husitského a polipanského období.

6. Renesanční literatura evropská

Italská, francouzská, španělská a anglická renesance. Mistři renesančního románu.

Odborná próza. Divadlo.

7. Renesanční humanismus a baroko v české literatuře

Vzdělavatelství rás českého humanismu. Latinsky a česky píšící humanisté.
Dílo Komenského. Oficiální, lidová a pololidová tvorba doby barokní.

8. Klasicismus a osvícenství

Rozvoj tragédie, komedie a satiry. Encyklopedisté. Ruský klasicismus.

9. Preromantismus

Francouzský a anglický preromantismus. Německé hnutí Sturm und Drang.

10. Obrozenecká literatura

Vznik českého národního hnutí. Obrozenecká věda. Počátky obrozenecké poezie a dramatu. Tyl. Inspirace folklorem.

Počátky slovenského národního obrození.

11. Z literatury 19. a počátku 20. století

– Vývoj české literatury v souvislostech s vývojem literatury světové

– Poezie

Romantismus ve světové poezii (autoři a díla podle výběru učitele).

Zakladatelský význam Máchova díla pro rozvoj moderní české poezie.

Romantismus generace Štúrovců. Satira.

Jednota intimního a občanského v básnické tvorbě. Básnická tvorba májovců.

Mezi domovem a světem: básnické programy generace 70. a 80. let.

Podněty ze světové poezie a počátky české a slovenské moderní poezie

(prokletí básníci, symbolismus, dekadence, impresionismus). Experimenty se slovy.

– Próza

Romantismus a realismus ve světové próze (autoři a díla podle výběru učitele).

Mezi romantismem a realismem: próza generace májovců.

Realistická povídka, realistický román v české a slovenské próze 2. poloviny 19. století.

Realismus v historické próze. Nové umělecké směry a jejich vliv na rozvoj prózy konce 19. a počátku 20. století (naturalismus, impresionismus).

– Drama a divadelnictví

Podněty světové dramatiky. Vývoj českého dramatu v 19. století.

Národní divadlo. České drama počátku 20. století.

– Kritické boje v literatuře 19. století

Osobnost F. X. Šaldy.

12. Z literatury mezi dvěma světovými válkami a z doby okupace

– Vývoj české a slovenské meziválečné literatury v souvislosti s vývojem literatury světové
Kultura a umění mezi dvěma světovými válkami.

– Poezie

a) Směry, významné osobnosti a díla světového básnictví (futurismus, expresionismus, dadaismus, surrealismus, anglo-americká moderna). (Autoři a díla podle výběru učitele.)

b) Z české poezie meziválečné

Prožitek války, sociální tematika, avantgarda, reflexivní a meditativní lyrika, poezie duchovní orientace.

c) Básnická tvorba z let nacistické okupace

– Próza

a) Z prózy světových autorů (zážitek války, sociálněkritická próza, obraz života sovětského Ruska, reakce na nebezpečí fašismu; vrcholy světového realismu). (Autoři a díla podle výběru učitele.)

b) Z české prózy meziválečné

Téma války (legionářská literatura). Sociálně-kritická próza. Obrana člověka, lidskosti a demokracie. Venkovská próza, ruralismus. Experimentální próza. Psychologický román. Katolická próza.

c) Próza v době nacistické okupace

– Drama a divadelnictví

Významná díla a významné osobnosti světové dramatické tvorby (autoři a díla podle výběru učitele). Meziválečné české drama a divadlo (Osvobozené divadlo, D 34-41). Hra s jazykem.

– Z českého myšlení o literatuře a umění (podle výběru učitele průběžně v souvislosti s analyzovanými texty)

– Ze slovenské literatury

Nadrealismus, sociálněkritická próza, lyrizovaná próza.

– Specifikace filmového umění; film a literatura

13. Z literatury po roce 1945

– Vývoj české a slovenské literatury po roce 1945 v souvislostech s vývojem literatury světové. Kultura a umění 2. poloviny 20. století

– Ze světové poezie a prózy

Reflexe války, existencialismus, neorealismus, nový román, rozhněvaní mladí muži, beatníci, magický realismus, postmodernismus. Obraz života člověka v poválečném světě, v totalitní společnosti (autoři a díla podle výběru učitele).

– Česká poezie

Prožitek okupace, války a osvobození.

Schematismus 50. let (v souvislosti s tím problematika poezie konformní s vládnoucí ideologií) a reakce vůči němu.

Vrcholy české poválečné poezie. Z tvorby básnické generace 60. let.

Z poezie 70. a 80. let (podle výběru učitele). Poezie na nových cestách: experimentální poezie, underground, písničkáři (autoři a díla podle výběru učitele). Konkrétní poezie.

– Česká próza

Téma okupace, války a osvobození v poválečné próze.

Próza socialistického realismu, v souvislosti s tím problematika poválečné prózy konformní s vládnoucí ideologií. Historická próza. Kritická reflexe života společnosti v próze 60. let. Okouzlení životem a příběhem. Z prózy 70. a 80. let. Nový esej a fejeton, literatura faktu (autoři a díla podle výběru učitele).

– Drama a divadelnictví

Významná díla a významné osobnosti světové dramatické tvorby (podle výběru učitele). Poválečné české drama a divadlo (drama 50. let, divadlo protestu proti oficiální ideologii, netradiční divadelní formy).

– Z českého myšlení o literatuře a umění (podle výběru učitele průběžně v souvislosti s analyzovanými texty)

– Ze světové literatury (nositelé Nobelovy ceny; Pulitzerova cena amerických autorů)

– Exilová literatura. Samizdatová literatura

– Ukázky ze současné literární kritiky. Problematika kýče

14. Ze současné literatury

15. Ze současného divadla

16. Informatická výchova

Práce žáka v knihovně. Všeobecná a speciální bibliografie. Vybrané literární publikace: antologie, výběr z díla, monografie apod.

III. Přístupy k obsahu a organizaci výuky

V hodinách českého jazyka a literatury nebudou výrazné hranice mezi učivem mluvnice, slohového výcviku a literatury. Výuka je vedena tak, aby si žáci uvědomili propojenost jazykové, komunikační i literární výchovy. Vyjadřovací schopnosti a dovednosti žáků je třeba neustále ve všech hodinách zdokonalovat. Učitel dbá na jazykovou kulturu v každé vyučovací hodině nejen v písemném projevu, ale dbá na čistotu jazyka v každém mluveném projevu. Žáci soustavně pracují s dostupnými jazykovými příručkami: Pravidly českého pravopisu, Stručnou mluvnici českou, příležitostně pracují s různými typy slovníků, především se Slovníkem spisovné češtiny, Slovníkem cizích slov a dalšími.

Při zadávání slohových prací se píše obvykle dvě slohové práce za školní rok. Žáky je třeba vést k tomu, aby jasně vyjadřovali sled dějů a událostí i příčinné souvislosti mezi nimi. Doporučuje se zpracovat jednu kontrolní slohovou práci ve slohovém útvaru probíraném v daném ročníku a připravit ji cvičnými slohovými pracemi. V každém ročníku se doporučuje nabídnout jedno rozsáhlejší téma, které by zahrnovalo jak všechny typy komunikativních dovedností, tak vazbu komunikační výchovy na další předměty. Témata mohou být zvolena z různých zájmových oblastí žáků, mohou využívat mezipředmětové vztahy a čerpat z různých předmětů, kupř. společenských věd, přírodních věd, ale i estetické či tělesné výchovy, aby žáci mohli projevit vlastní postoj k tomu, co se jich dotýká, s čím mají problémy, popřípadě jak je řeší. V posledních ročnících čtyřletého či osmiletého gymnázia se píše jedna kontrolní slohová práce v 1. pololetí ve slohovém útvaru, který žáci probírali v některém z předešlých ročníků gymnázia. Komunikační výchova by měla být diferencována ve vyšších ročnících i podle profesní orientace žáků. Ke kultivování písemného vyjadřování žáků může sloužit úprava chyb v psaném textu, předložení textů jak s jazykovými chybami, tak nevhodně voleným pojmenováním, zařazením slovosledu aj.

Základ obsahu literatury tvoří vybraná díla české a světové literatury, při práci s nimi si žáci osvojují vybrané literárněvědné poznatky, pojmy a fakta. Do centra pozornosti se dostává literární text, jeho sémantická a strukturální stránka. Metody literární výchovy mají směřovat ke kultivaci smyslového vnímání, emocionálního prožitku a empatie žáků. Literárněvědné poznatky si žáci osvojují prostřednictvím učitelova výkladu, samostatným studiem, při interpretování konkrétních literárních děl. Smyslem osvojování literárněvědných poznatků je vybavit žáky takovými znalostmi a dovednostmi, které by jim umožňovaly literární text analyzovat, hodnotit a svá stanoviska opírat o objektivně platná fakta a poznatky.

Významným faktorem jsou čtenářské zkušenosti žáků, proto by měla být volba titulů literárních děl volena tak, aby respektovala zájmy žáků a zároveň se vyvarovala čtení literárního braku.

Odborný gestor VÚP: Mgr. Jindra Šindlarová